

*Милош Кнежевић**

КОНТУРЕ СЛАВОФОБИЈЕ: ЕПОХАЛНЕ ПРЕДРАСУДЕ О СЛОВЕНИМА**

Сажетак

Етнофилије и етнофобије се формирају према конкретним приликама у дужим и краћим историјским интервалима. Емотивизовани односи народа се у културно-цивилизацијском погледу испољавају као етнопсихичке премисе историјских константи дугог трајања. Етнофилије и етнофобије садржане су и у геополитичким односима, њих промишља и приказује геополитика емоција.

Аутор је у односу на емпиријску појаву фобичних и личних стања међу народима, предложио поделу на опште и посебне славофобичне облике. Према мерилу димензија настанка оцртане су изнутра и споља формиране славофобије. У разврставању уочених етнофобичних стања истакнуте су конкретне славофобије између три групе словенских народа. Уз то, аутор је уочио славофобичне облике унутар сродних група словенских народа. Размотрене су јужнословенске фобије, пре свих србофобија и југофобија. Њихова узрочност препозната је у процесима верског раскола, државног сецесионизма и сепарације, црквено-религијског преобраћања, прозелитизма и конверзије, као и усиљених промена етнона-

* Сарадник Института за политичке студије и главни уредник часописа Национални интерес.

** Овај рад је настао као резултат делатности на научном пројекту бр. 179009 који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

ционалних идентитета. Пажњи аутора нису промакла ни стања малодушног самопорицања и одрицања од сопственог идентитета унутар једног народа, тј. нације. Таква политичка и менталитетна стања протумачена су као аутофобична самодеструкција и анационални nihilizam.

Напоследку, аутор се запитао чему страх од конститутивне европске дводелности, указујући да растући евроскептицизам у Европи и Србији није нужно и еврофобија. Споља генерисани страх од Европе у целини није истоветан са унутрашњим фобијама Европљана усмереним према Европској унији.

Кључне речи: религијске и политичке предрасуде, етнофилија, етнофобија, стахомржња, византофобија, славофобија, русофобија, србофобија, југофобија, еврофобија, самопорицање, аутофобија.

1. УВОД

Етнофилије и етнофобије су политички функционализоване а често и манипулативно инструментализоване. Ма колико на први поглед изгледала погрешно ослоњена на етнопсихолошке предрасуде и стереотипе, активна и пасивна филична и фобична стања међу народима ипак имају снажне историјске узроке који изазивају политичке последице.¹

Као групна и колективна осећања филије и фобије не делује само споља, између народа него и унутар појединих етноса/народа/нација. Један народ може бити подељен осећајима наклоности и привржености другом народу али истовремено и ненаклоношћу, страховима и мржњама према неком другом народу. Етнофилије прате етнофобије. У том погледу ни српски народ међу европским народима није изузетак. Тешке историјске околности улиле су Србима снажне славофилне и русофилне осећаје и, мада ретко и тек местимично, славофобију и русофобију.² Снажни етнички сентименти

1 Видети: Глишовић Љиљана, *Србија у огледалу немачке штампе*, 1987-2006., глава: „Предрасуда“, стр. 20, и „Стереотип“, стр. 20-23, Службени гласник, Београд, 2011.

2 Иако признају амбивалентне, позитивне и негативне осећаје према другим народима, многи аутори сматрају да су Срби најрусофилнији европски народ, те да однос Срба и Руса има нарочити историјски карактер привржености,

филичног и фобичног типа деловали су и још увек делују у културном и политичком животу на укупном српском националном простору и у Србији. Филије и фобије нису изазиване само политичком механиком тренутних односа, већ су настајале поступно, на еволутиван начин.

Филична и фобична поборништва пореклом из религијских уверења, црквених припадности, те културног менталитета и историјских сентимената, испуњавала су поларизована схватања, како политичких елита тако и конфликтном политиком обухваћених маса. Оштри и бескомпромисни сукоби у окриљу српског народа упућују на потребу тумачења емотивних својстава националног карактера. Иако је теоријски незахвално, понеки аутори су се одважили да истакну особине Срба као народа које су сматрали изразито упадљив и трајним.³

Дубоки културно-цивилизацијски разлози учинили су позитивне филичне и негативне фобичне етнонационалне осећаје тешко отклоњивим. У замршеним историјским околностима, у којима су се у ратовима померали народи, мењале етничке границе и територијалне силуете империја и националних држава на политичкој карти Балкана и Европе, филични и фобични осећаји наилазили су на плодно тло. Обе етнопсихичке појаве су уско повезане са острашћеним видовима политике.⁴

2. ОПШТЕ И ПОСЕБНЕ СЛАВОФОБИЈЕ

Фобија неког народа спрам другог народа, сходно његовој бројности, снази и утицају може бити општа и посебна, тј. генерална и партикуларна. Етнофобијом може бити обу-

саосећања и испомагања. Видети: Анђелковић Драгомир, Српски национални мазохизам. Од југословенства до евроатлантизма, глава: „Срби између русофилије и русофобије“, стр. 246-259, Алтера, Београд, 2008.

3 Међу такве ауторе спада психолог и психијатар Душан Кеџмановић. Видети: *Национални карактер: разм(ј)ере злоупотребе*, глава: „Српски ментални квартет: туга, трпња, мазохизам, инат“, стр. 144-146, Нова српска политичка мисао, Београд, 2005. Такође: Јовановић Слободан, „Српски национални карактер“, стр. 229-242, *Карактерологија Срба*, зборник приредио Бојан Јовановић, Научна књига, Београд, 1992.

4 О томе: Hiršman Albert, *Strasti i interesi*, glava „Gušenje i korišćenje strasti“, str. 38-43, „Filip Višnjić“, Beograd, 1999. Такође: Рашковић Јован, Луда земља, глава: „О страстима“, стр. 183-184, Акваријус, Београд, 1990.

хваћено више народа одједном, као и сродне групе и скупине народа. Генерални појам славофобије односи се на појаву свих група или грана словенских народа. У том смислу општа славофобија обухвата појаву свих Словена у Европи и Азији, словенски свет на европском и евроазијском Истоку, и у најширем смислу словенску културу и цивилизацију, словенско хришћанство и цркву, и, нарочито геополитичку, демополитичку и геокултурну димензију постојања словенских народа у Европи.

Као бројна и разуђена грана индоевропских народа европски Словени творе незаобилазну етноцивилизацијску општост. Словенски народи су ниска посебности у Источној и Средњој Европи и на европском Балкану. Друкчије речено, словенски народи, сваки понаособ и сви заједно, творе најширу словенску општост великог дела укупног простора Европе.⁵

Словена и словенства нема мимо, поред или против словенских народа. Посебни словенски народи су колико логичка толико историјска и реалполитичка нужност збирног и скупног словенства.

Предочено је нужно имати на уму зарад западних фантазми делова словенског света без појединачних Словена: земље без народа - Русије без Руса и Србије без Срба, или, што није мање рђаво: народа без земље; Руса без Русије и Срба без Србије!⁶ Једно без другог, етноса/народа/нације без сопственог простора и своје земље у облику одрживе политичке заједнице, очевидно, не иде. Могу се злобно и злурадо, дакле, екстремно славофобно замислити и такве историјске ситуације националне и државне лишености, али су оне у пракси међународних односа ретке. Односе се, углавном, на ратне окупације, субјугације и поништења држава, или принудна пресељења и изгоне словенских народа. Злонамерност у по-

5 О томе: Конт Френсис, *Словени - Настанак и развој словенске цивилизације у Европи*, прва књига, део „Словенски простор“, стр. 11-78, Завод за издавачку делатност „Филип Вишњић“, Београд, 1989.

6 Видети: Primakov Jevgenij, *Svet bez Rusije. Ćemu vodi politička kratkovidost?* глава „Degradacija Rusije devedestih, ali ni SAD ne ostaju velika sila“, стр. 13-15, *Službeni glasnik - Fakultet bezbednosti*, Београд, 2010. Такође: Кнежевић Милош, *Србија и Русија. Савремене геоекономске и геополитичке дилеме*, глава: „Фантазма дерусификоване Евроазије“, стр. 39-43, Институт за политичке студије, Београд, 2009.

литици, додуше, није ретка, штавише у конфронтацијама она је нужан састојак политике непријатељства, стога је у тумачењима крајњих интереса вазда потребно имати у виду.⁷

2. РУСОФОБНО ЈЕДНАЧЕЊЕ СЛАВОФОБИЈЕ

У мери у којој су се словенски народи спорадично испомагали као саосећајни и солидарни повесни субјекти, на супротнo заинтересованој страни Европе је формирана широкоугаона славофобија. Она је културално и политички кострешена ка великим источноевропским просторима који су припадали словенском свету Европе. На много већем узорку, у отпрва руском, потом совјетском и касније, поново руском амбијенту, негативни осећаји су споља и изнутра генерисани као русофобија и антирусизам. Нису, међутим, само изванруски чиниоци страхомрзним демонизовањем обмањивали друге о руским својствима, него су и међу Русима изазивана залудна и самообмањујућа стања свести.⁸

Фундаментални славофобни смер западних елита моћи се, дакле, на почетку и напослетку, увек тицао Русије. Русија је за Европу Запада била империјални али и мета-физички есхатон свих експанзивних геополитичких жудњи. Једино евроазијску Русију од свих словенских земља, и само Русе међу словенским народима, Европа Запада није успевала и још увек не успева да интегрише у своје реалне и фантазматске транснационалне творевине. За ресурсно заинтересовани Запад Русија је одувек била и остала прекрупан и несварљив залог. Пошто је превелика множиле су се замисли њеног умањења путем цепања и деоба. Ни у једном од тих антируских, непријатељских и фобичних планова Русија, дефинисана као неотклоњива антизападна опасност, није фигурисала као потенцијални пријатељ и савезник.

Фобична антисловенска општост у конкретним западним конфронтацијама са Русијом временом је прерастала у концентрисану фобичну посебност славофобичне русофобије. Исходило је да је у тренуцима нарастања неповерења и

7 Видети: Laš Fr. H. Svensen, *Filozofija zla*, glava „Zluradost“, str. 105-107, Geopoetika, Beograd, 2006.

8 О томе: Кјежа Ђулијето, *Rusofobija*, glava „Rusofobija kao samoobmana“, str. 101-119, Albatros plus, Beograd, 2016.

завора, те мржње и страха од противничке Русије, нарастао и мрзилачки страх од свих Словена, без обзира какав су конкретан положај и место они имали у западно/источном надметањима и сукобима.

У таквим околностима је прихватање идеолошки генерисане русофобије као властитог становишта постајало највише мерило вредновања понашања појединачних словенских народа. Зато се западна политика ширења на Исток и његовог позападњачења, у разним етапама геосторије и различитим експанзионистичким варијантама, увек заснивала на етничкој и територијалној деоби заузетог источног простора. Тек подељени и посвађани словенски свет, одвојен од Русије и активно супротстављен Русији, пружао је погодну прилику западном империјализму у његовим источним походима.

Ма колико спорадично и местимично узимале маха, друге посебне антисловенске фобије, ипак нису нарастале до тако екстремног степена вестернистичке згрожености големом руском геополитичком појавом. У подлози таквог фобичног испољавања деловало је суочавање са нечим још већим и од западноевропског евроазијског империјално и колонијално највећег; узнемирујући осећај превазилазеће просторности, тачније речено, историјског време/простора који надмашује чак и максималну западноевропску величину.

Реченом ваља додати и нарочите видове опште славофобије и русофобије, као упосебљене славофобије, код великих и снажних европских народа, пре свих Енглеза и Немаца. Англосаксонска таласократски империјална и колонијална славофобија, и германска телурократска, такође империјална славофобија су биле ривалски устројене. Оне су формиране у конфликтним условима борбе за надмоћ и прерасподелу интересних сфера на Старом континенту.

Пангерманска славофобија у раздобљу Трећег рајха је од конзервативног расијализма претходног времена изопачена у антисловенски расизам. Нацистички антибољшевизам и антисовјетизам је у идеолошком, геополитичком и демополитичком језгру садржао расизам дигнут на нељудску потенцију реалности геаноцида над Словенима.

Дубоко укоренењени и општи славофобни облик се вазда преображавао у отворену и милитантну русофобију у оним

случајевима када је сукоб са Русијом био неминован, или је већ отпочео. Поред тренутно формираних разлога за славофобни антирусизам Европљана са запада континента, деловали су и они који имају карактер историјске константе.⁹

Разлоге за антирусизам и славофобију западни кругови су проналазили у разним појавама. Према Игору Шафаровичу Русија је изнутра и споља оптуживана и клеветана по разним основама: за архетипске црте ропске психологије, лишеност достојанства, нетолерантност према другима, завист и покорност туђинима; ропско потчињавање власти и влада-рима; месијанске сањарије и охоло умишљање улоге Трећег Рима; несвест и незнање о властитом положају и кривици; узалудност настојања на сопственом историјском путу; успон руског национализма и антисемитизма; измештеност изван историје; предодређеност на распад и самоуништење и сл.¹⁰

Поред тога, код мањих европских несловенских народа на границама словенског и руског света, општа славофобија се, такође, претварала у посебну русофобну смешу зебњи, страхова и мржњи, редовно онда када су прилике указивале да Русија поново постаје снажна и моћна а тиме опасна по реализовање западних интереса.

Славофобични антирусизам се на Западу континуирано испољавао у односу на руске елите моћи, политичка вођства и генсеке. Русофобија је испољавана и идеолошки начелно, као антицаризам, антибољшеvizам, антисовјетизам, тј. антикомунизам. У времену Хладног рата и пред разлагање СССР-а западна свјетофобија је камуфлирала славофобију и русофобију.¹¹

На мети западних омраза и медијских дифамирања су били и руски, совјетски и постсовјетски лидери: Лењин (антилењинизам), Стаљин (антистаљинизам), Никита Хрушчов,

9 О томе: Кјежа Ђулијето, *Rusofobija*, глава „Rusofobija kao remek-delo istorije“, стр. 67-87, Albatros plus, Beograd, 2016.

10 Видети: Шафарович Игор, *Русофобија. Две стазе ка истом бездану*, глава: „Русофобија“, стр. 19-21, Погледи, Крагујевац, 1993.

11 О свјетофобичном историјски ограниченом супституту русофобије, видети: Nojman B. Iver, *Upotreba drugog. „Istok“ u formiranju evropskog identiteta*, глава „Stvaranje Evrope: rusko drugo“, поглавље „Doba Hladnog rata: Sovjetski savez“, стр. 1201-125, Službeni glasnik - Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Beograd, 2011.

Леонид Брежњев, а у савременом добу и Владимир Путин. После за Запад прихватљивог Бориса Јељцина, који је оличавао прихватљиву руску немоћ - на политички врх је доспео, како се убрзо показало, „неприхватљиви“ Путин. Кичерској *јељциноманији* је убрзо уследила реалполитичка *путинофобија*.¹²

Недилематично речено, путинофобија је само прецизно персонализовани облик русофобије. У том погледу занимљиву су савремени путинофобни ставови некадашњих источноевропских интелектуалаца, дисидената и корифеја антисовјетизма.¹³ Ипак, ма колико актуелна путинофобија исказује реални западни и средњеевропски став према ривалском расту руске моћи, потребно је имати у виду све запаженију реактивну појаву *путинофилије*, у Европи и на другим глобалним просторима.

4. СПОЉА И ИЗНУТРА ИЗАЗВАНЕ СЛАВОФОБИЈЕ

Као један од општих облика европске етнофобије, славофобија се формира споља када је делујући од неког несловенског народа упућена према неком појединачном словенском народу или скупини словенских народа. Често се уместо појединих, националних или државних извора славофобичних пракси именује „Европа“ у целини, подразумевајући по навици или из превида, као целу Европу само њен западни део, тј. Европску унију.¹⁴

Славофобија, такође, делује изнутра, у међусобним односима словенских народа, али и у једном те истом словенском народу. О спољашњим славофобијама по месту порекла и утицаја може бити речи увек када се према неком појединачном словенском народу или Словенима уопште испољава страхомрзни фобични однос.

12 О томе: Кјежа Ђулијето, *Rusofobija*, глава „Putin na meti“, стр. 119-133, Albatros plus, Београд, 2016.

13 Видети: Вучинић Маринко, *Анатомија друге Србије*, глава: „Адам Михњик – силом против Путина“, стр. 119-123, Catena mundi, Београд, 2016.

14 О томе: Аврамовић Зоран, *Родолуци и родомрци. Савремени српски патриотизам и национално дезинтегративна пракса*, глава: „Европски учинак у дезинтеграцији српства“, стр. 235-256, Службени гласник, Београд, 2013.

Поменуте фобије развијане су према нациљаним словенским објектима страхомржње, споља, из католичко-протестантских делова Европе, али и из исламског света који је све до првих деценија прошлог века још увек владао балканским деловима европског копна. У том смислу може се говорити о две славофобичне традиције дугог трајања: а) католичко-протестантској славофобији и б) исламској славофобији. Разлика у димензијама и видовима испољавања та два славофобична облика је приметна и у савременом добу.

а) *Окцидентална славофобија*. Са становишта Словена први спољашњи славофобни облик је у ширем просторном и изворном културно-цивилизацијском смислу унтаревропски. Тај антитетички и контрадикторни облик обележен је милијенијумском страхомржњом Запада према православном истоку хришћанског света Европе, и узвратно.¹⁵ У извесном смислу, европска славофобија западног типа израз је унутарконтиненталних претензија у непрестаној борби за црквено-религијски, геоекономски и геополитички примат.¹⁶

Дубинска подлога борбе за верско-црквену супремацију обликована је вековима на тлу деоба и раскола источних православних и западне Римо-католичке цркве. Раскол су обележиле административне деобе Римског царства на источни и западни део; пропаст западно дела и јачање Царства Ромеја; упоредно деловање римског папе и цариградског патријарха; спор око примата царског усклађивања црквене организације и империје; начело апостолског првенства, супротно политичком начелу црквеног и државног склада (симфоније); теолошко питање *filioque*; провала и насељавање Словена на Балкан;¹⁷ јачање западних империјалних творевина Светог римског Царства; крсташки ратови Запада и пад Цариграда под крсташе 1204; пад Византијског царства и коначни нестанак под недољивим турским налетом.¹⁸

15 Облици супротни и узвратни западној славофобији су, на пример: словенска германофобија, англофобија, романофобија, латинофобија, албанофобија и сл.

16 О томе: Dvornik Fransoa, *Vizantija i rimski primat*, глава „Primat i načelo usklađivanja u političkoj organizaciji Carstva“, стр. 17-27, и „Princip apostolstva protiv načela usklađivanja“, стр. 27-43, Službeni glasnik, Beograd, 2009.

17 Видети: Оболенски Димитри, *Византијски комонвелт*, глава: „Барвари на Балкану“, стр. 66-76, Просвета, Београд, 1991.

18 О томе: Norič Džon Džulijus, *Vizantija. Opadanje i propast*, глава „Carstvo u izgnanstvu (1205-1253)“, стр. 163175, и „Pad (1448-1453)“, Evro Giunti, Beograd, 2010.

У перцепцији ојачалих западњака Византија је све више оличавала интерну хришћанску „другост“ отпадничког типа. Византијско оспоравање првенства трона св. Петра у Риму је на супротној страни временом добијало фобичне облике који су се у тренуцима турске опасности по опстанак Византије исказивали као злурадо хтење њене коначне пропасти. *Византофобија* у лику *гркофобије* надилазила је расколне религијско-црквене аспекте, она се односила на став формираног Запада према Истоку континента који је доживљаван као слабо и декадентно европско место.

Исток је у Европи Запада, дабоме, различито разумеван. Као најближи и разграничавајући Исток указивале су се православна Русија и исламска Турска. Даље од њих били су Блиски и Средњи као и Далеки Исток. Но, у геополитичкој и гекултурној опчињености Истоком, није било дилеме да је у модерном добу европски Запад у највећој мери био преокупираним источном појавом Русије. Као део хришћанског света словенска Русија се указивала као такмац у борби за континенталну премоћ.¹⁹

На тлу црквеног ривалства побуђивана је унијатска и прозелитска борба против „отпадника са Истока“. Очекивано и разумљиво, међу православним европским народима и државама је испољавано супротно расположење, такође фобично али обрнуто усмерено, према прозелитском деловању Римске курије.²⁰ Религијски, црквени и теолошки видови међусобно фобичног односа у историји су се мешали са експанзивним империјалним политикама Запада. У фобичним међусобицама превладала је вестернистичка фобија према словенском Истоку Европе. У историјском континуитету старију несловенску, антигрчку византофобију је наследила антисловенска русофобија. Византија је сагледавана кроз

19 Ивер Нојман сматра да има много истока у свету те да ниједан од њих није значајан. Објашњавајући сврху своје књиге, аутор каже да је „усредсређен на европске идентитете и улогу коју играју њихови географски најближи други. Пошто нема инклузије без екслузије, оваква усредсређеност не може а да не буде и позадина за улоге које играју други Истоци.“ Nojman B. Iver, *Upotreba drugog. „Istok“ u formiranju evropskog identiteta*, глава „Upotreba drugog u svetskoj politici“, поглавље „Istočno skretanje“, стр. 35, Službeni glasnik - Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Beograd, 2011.

20 Видети: Драгић Предраг Кијук, *Атлантократија као језуитски идеал*, глава: „Крстоносни мач Римске курије“, стр. 207-248, Ривел Ко, Београд, 2006.

призму *византизма* који је оцртаван у мрачним контурама историјског зла.²¹

Временски дугој пракси религијско-црквене и империјалне славофобије у прошлом веку су спорадично супротстављана славофилна осећања на Западу. Та осећања су нарастала у геополитичким комбинацијама усред кофликта у којима су се Словени, пре свих Руси, указивали као противнемачки, тактички и „стратешки“ савезници дела Запада. У таквим околностима они су обливани пажњом и наклоношћу, да би по окончању ратних сукоба заузимали пређашње фобично место несмиљеног западних такмаца и противника.²²

б) *Оријентална славофобија*. Други, источни, азијски или азијатски састојак славофобије представљају етнопсихичка уверења и предрасуде евроазијског исламског чиниоца, изнедрена, пре свих, из окриља малоазијске Турске. Овакав, друговерни облик славофобије није изворно унутрашњи и аутохтон већ је унет и по пореклу другоконтиненталан, тј. ваневропски. Споља генерисана исламска славофобија је изнутра производила унутрашње славофобне учинке. То се догађало нарочито временима ратова и окупација.

Није тешко увидети да је страхомржња према словенском елементу на Балкану и шире потицала из религијског и империјалног контекста ислама. У конфронтацији ислама и хришћанства славофобија је на исламској страни испољавала изразити антиевропски карактер. Оријентална славофобија настајала је на два битна места: у језгру Турске империје и по балканским ободима Царства на којима су значајни делови словенског хришћанског становништва прелазили у ислам. Разумљиво, смисао исламизовања се очитовао у дехришћанизовању Балканаца као дела Европљана.

У емотивном и идентитетном погледу дехришћанизовање у виду исламизовања и турчења, мењали су идентитет преобраћеника и тежили да произведу нову свест о евроазијском верском и етничком припадању. Ма колико био делика-

21 О томе: Кнежевић Милош, „Византизам у тумачењу зла“, стр. 235-251, чланак у зборнику *Српска Византија*, ДКСГ, Београд, 1993.

22 Шире о томе: Чавошки Коста, *Лексикон политичке културе*, одредница „Непријатељ“, тачка „Шире значење појма“, и „Непријатељ у изопаченом политичком поретку“, стр. 738-739, Савремена администрација, Београд, 1993.

тан садржај тих процеса ипак је тумачен а један од најупечатљивијих доприноса разумевању положаја, улоге и перспективе муслиманског живља на босанском делу јужнословенском Балкана дао је нобеловац Иво Андрић.²³

Иако је у актуелним приликама оптуживан за фундаменталну исламофобију, Иво Андрић је у делу постјугословенске (анти)културне и политичке елите БХ Бошњака, фокусиран као симболички важан објект славофобије и србофобије у персонализованом облику *андрићофобије*. Фобични став према Андрићу далеко премашује иначе импозантни опсег и дубину његове књижевне појаве, сежући до геокултурних импликација балканске и јужнословенске феноменологије ислама.

Слично идеолошки пројектованој фобији усмереној ка књижевном опусу Иве Андрића, одвија се и гротескно фобична демонизација Петра Петровића Његоша, а у новије време и филмског ствараоца Емира Кустурице који је личним примером актуелизовао обнову концепта Срба Муслимана. Славофобним и србофобним идеолошким „зубом“ у сарајевским политкултурним круговима „загризени“ су роман „На Дрини ћуприја“, спев „Горски вијенац“ и неки од најбољих филмова Емира Кустурице. Сукоби у контрастној потрази за сигурним и неспорним идентитетом међу Бошњацима тиме, наравно, нису завршени.

У историјском погледу, у српском и у већини словенских народа на Балкану, процес верске конверзије није се одвијао без отпора. Тежња очувања хришћанског и словенског, то јест српског идентитета у вишевековним окупационим условима била је прожета реактивном и постојаном исламофобијом и туркофобијом. Негативне емоције према оријенталним освајачима, међу Србима и осталом словенском становништву кулминисале су у бунама и устанцима. Однос Запада према невољама словенског становништва под Турцима у „Европској Турској“ на Балкану био је противречан. Услед старе страхомржње према „Грцима“ и Византији и славофобије у русофобичном облику, Запад је антисрпском подршком турском чиниоцу настојао да осујети знатнији ру-

23 О томе: Андрић Иво, *Развој духовног живота у Босни под утицајем турске владавине*, стр. 9-111, Просвета, Београд, 1997.

ски уплив на Балкану. Када се сагледа двовековна историја европских односа на Балкану, без тешкоћа ће се уочити славофобна и туркофилна константа у понашању западноевропских сила. Од времена Првог и Другог српског устанка и Наполеонових ратова, до разбираспада друге Југославије и савременог кризног тренутка Европске уније, приказано становиште широког распона у средиштима концерна западних сила није се битније мењало.

У околностима разлагања сложене државе Јужних Словена на веома заинтересованој турској страни интензивирана је славофобна србофобија, прожета наклоношћу и подршком словенским муслиманима Бошњацима, пре свега у БиХ. Турска подршка босанским муслиманима Бошњацима коинцидира са евроамеричком подршком „Дејтонској Босни“.²⁴

У филичном односу преферирана је традиционална блискост Турске и муслиманског живља словенског и несловенског порекла на јужнословенском простору. Међу турским политичарима и интелектуалцима створено је мишљење да је брига о муслиманима на ексјугословенским просторима турска обавеза, утемељена на историјској, културној и религијској и државној одговорности. Израз таквог становишта је политика турског „старања“ о укупном исламском наслеђу у једном крајње осетљивом делу Европе, а понајвише зелено-трансверзална брига о Босни као *аманет-држави*.

Повезаност са савременом Турском међу јужнословенским и балканским муслиманима није, дакле, тумачена само као етнопсихолошки и геокултурни реликт прошлости, већ и као живи однос оданости и припадања различитој култури и религији, али малоазијској држави која ју је изнедрила. Истовремено, на домаћем тлу уочавају се друкчија сагледавања улоге турског чиниоца у српској и балканској историји. Имаголошки, мултистички и постистички приступ неолибералног типа у тумачења историјских прилика уводи разнострану „мултиперспективизам“ и емпатију. Тако се пола миленијума тлачења и страдања Срба под Турцима тумачи са

24 О томе: Дел Вал Александар, *Исламизам и Сједињене Државе. Алијанса против Европе*, „Хрватско-босанска федерација, или оправдање америчког покровитељства у Европи“, стр. 169-171, и глава: „Словенско-балкански ислам“, стр. 205-208, Службени лист СРЈ, Београд, 1998.

више прагматичне увиђавности и разумевања“ за, наводно, корисне и добре историјске стране турске окупације.²⁵

5. УНУТРАШЊЕ И ПОСЕБНЕ СЛАВОФОБИЈЕ

Упоредо са општом, рекло би се континенталном славофобијом обликоване су и нарочите, посебне славофобије. Оне су се у подељеној западној Европи испољавале у највећем интензитету приликом ратних сукоба. Славофобни осећаји су из извансловенске спољашњости Старог континента усмеравани према појединим словенским народима. У складу са конфликтним интересима западних актера поједини словенски народи су осликани као пријатељски или непријатељски. Конкретна филично/фобична становишта завађених и зарађених европских актера темељила су се на процени квалитета савезништва и лојалности ратним странама. Тако су и у скорашњем времену у западном јавном мњењу путем медијализоване политике стваране слике о горопадним непријатељима.²⁶

У више историјских наврата посебно снажан отпор западним агресивним експанзијама давали су малобројни и малопросторни Срби, и многобројни и великопросторни Руси. Та два словенска народа су, с времена на време оштро, а опет и упадљиво континуирано, одређивани као страховрзни субјект/објекти западних геополитичких престапа. Некада истовремено, некада разновремено и наизменично, Срби и Руси су доживљавани као непоправљиви и исконски противници Запада - антизападњаци.

Сагледавањем односа етнофобично општег и посебног, русофобија и србофобија, као етнонационално прецизно усмерене фобије према конкретним словенским народима, Русима и Србима, спадају у посебну појавност западно-европске славофобне реторике и пропагандне политичке праксе. У тренуцима разлагања СССР-а и СФРЈ славофобична пропаганда досезала је хистеричну кулминацију пост-

25 О креирању српског националног идентитета у контрасту према (не толико антипатичном) „имагинарном Турчину“, видети: Šuica Marko, „Персерција Османског царства у Србији“, стр. 285-298, у Jezernik Božidar, *Imaginarni Turčin*, zbornik, XX vek, Beograd, 2010.

26 Видети: Глишовић Љиљана, *Србија у огледалу немачке штампе, 1987-2006.*, глава: „Слика непријатеља“, стр. 26-27, Службени гласник, Београд, 2011.

хладноратовског „спаљивања вештица“. Меморисање једногласних медијских демонизовања и сатанизовања Срба из тог времена, упућује на буђење старих фобичних стања у већ виђеној прошлости.²⁷

Славофобија у најширој подлози садржи русофобију и србофобију, као што су и оне посебни састојци општег славофобног политичког менталитета и идеологије. Ипак, потребно је имати у виду обе компоненте предочене фобије: страх и мржњу према ономе што изазива плашњу. Отуда се, узевши у обзир Србе, помињу два преплетена процеса: страх од Срба и мржња према Србима.²⁸

С обзиром на стварну величину, реалну снагу и домете моћи Руса и Срба, поменуте фобије су обликоване уз осетне разлике. Релативно узевши, као не толико бројан европски народ, Срби су као „европски реметилац“ пренаглашавани и прецењивани на Западу континента. С друге стране, без обзира на стварно велике размере своје историјске и државне појаве, Руси су од стране западних Европљана пречесто потцењивани као историјски и цивилизацијски фактор од вредности и значаја. Мали словенски народ је, дакле, прецењиван као, тобоже, велика „опасност по европски мир“, док је велики, заправо највећи словенски народ потцењиван и ниподаштаван као подложен ауторитаризму, антиевропски и историјски некреативан.

Без обзира на упадљиве разлике у гео-демографској величини и политичкој снази, и Срби на европском Балкану и Руси на евроазијском Истоку су, међутим, сумњичени и оптуживани за великодржавне и ултранационалне пројекте: Велику Србију и великосрпство, као и империјалну Велику Русију и великорусизам.²⁹ При том је, поновимо, било нева-

27 О томе: Петровић Зоран Пироћанац, *Хоћеш ли и даље да будеш Србин? Антологија антисрпства*, „Уместо поговора: Прошлост се никада не заборавља“, стр. 289-301, Новости, Београд, 2014. Такође: Вуковић Слободан, *Како су нас волели. Антисрпска пропаганда и разбијање Југославије*, глава: „Сатанизација Срба“, стр. 141-159, Стило, Београд, 2007.

28 Видети: Рашковић Јован, *Луда земља*, „О страху од Срба“, стр. 184-185, Акваријус, Београд, 1990.

29 О томе: Попов Чедомир, *Велика Србија – стварност и мит*, глава: „Велике Србије није било“, стр. 316-335, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад, 2007. Такође: Јовановић Бојан, *Памћење и самозаборав*, глава: „Мит о великосрпској опасности“, стр. 251-307, Орфеус, Нови Сад, 2014.

жно што је Русија одиста просторно највећа држава на планети и што у њој постоји јасна свест о историјској и географској величини, док је српски етнонационални простор омањи али ипак највећи на јужнословенском простору.

Западна геополитичка склоност ка спољашњем одређивању граница етнонационалног простора и територијалних силуета српске и руске државе није престала до данас. Западне политичке замисли просторног обликовања словенских чинилаца на Балкану и евроистоку заснивала се на интервенционистичким тежњама западних актера ка ограничењу и умањењу њиховог привлачног утицаја и моћи. Запад је арбитарно одређивао шта је у словенском и јужнословенском свету државно „велико“ и „превелико“, и шта би као такво требало да буде подељено и умањено. Ма која на тај начин одређена „велика“ и „превелика“ (Јужно)словенска, заправо српска држава фобично је фокусирана и излагана пропагандном демонизовању као творевина зла.³⁰

6. СЛАВОФОБИЈЕ ИЗМЕЂУ СЛОВЕНСКИХ НАРОДА

Унутрашње етнофобије међу Словенима су се успостављале на разне начине и у различитим видовима. Може се рећи да су имале своје предмодерне, племенске и народне, и модерне националне стадијуме. После првобитног трибализма и етничког формирања у словенске народе, уследило је доба нациогенеза. На историјском супстрату словенских народа формирано је више словенских нација. И управо у временској тачки националних генеза јавила су се међунационалне словенске сумње, неповерења и одбојности. У зависности од тога да ли је неки словенски народ успео да се ослободи и створи сопствену националну државу или се није државно остварио, та врста страхомржње се фобично усмеравала ка словенски сличним националним и државно-националним

30 О општим аспектима демонског порекла зла, видети; Laš Fr. H. Svensen, *Filozofija zla*, глава „Demonско зло“, стр. 88-91, Геopoетика, Beograd, 2006. О демонизацији Срба видети: Бакић Јово, *Југославија: разарање и њени тумачи*, глава: „Демонизација Срба и виктимизација Бошњака – наука као пропаганда“, стр. 412-434, Службени гласник, Beograd, 2011.

објектима. Као објекти унутарсловенских фобија указали су се државотворни и ослободилачки словенски народи.

Они словенски народи који су успели да окупе сродне народе и сједине их у сложене мултиетничке државе, поред уважавања и страхопоштовања, постајали су, дакле, предмет страхова и мржњи себи сличних народа. Међу источним Словенима ујединитељи су били империјално државотворни Руси, а међу Јужним Словенима – непокорни, устанички и пијемонтистички Срби. У заједничке државе ослободилачки окупљени мањи словенски народи су те политичке заједнице само делимично доживљавали као израз сопствених хтења, па се ни у једном часу нису одрицали националних одржавања. Историја је, напоследку, показала да је сваки словенски народ, без обзира на три федерално сложене словенске државне творевине у двадесетом веку, као крајњем циљу тежио остварењу сопствене националне државе. Историја је, такође, показала да су унутарсловенски етнофобни осећаји настајали између великих и малих али одиста сличних словенских народа. Мали словенски народи у Европи, једноставно речено, нису само волели него су зазирали и бојали се најбројнијег и најснажнијег словенског народа. У нерелевантној основи фобичног односа према великом словенском народу деловао је страх од угрожавања идентитета, али и комплекси мање вредности, мање величине, и страхови од територијалног умањења и националног нестајања. Као одговор на малодушни минимализам и микроманију словенске сабраће указивала се ароганција и гигантизам „старијег брата“. Фобични осећаји међу мањим словенским народима у Европи испољавали су се као бојазни и страхови од несмотрених и намерних поступака најснажнијег словенског народа и његовог покровитељског евроазијског империјализма.

Други вид изнутра саздане фобичности односио се на устрашеност мањих словенских народа у међусобно поремећеним односима који су извирали из занемаривања упадљивих сличности и пренаглашавања малих разлика. Међу неким словенским народима, попут Јужних Словена, незнатне разлике су градиле тзв. нарцизам малих разлика који је доводио до погубних међуетничких и међунационалних последи-

ца.³¹ Трагичне видове имала је национална, верска и државна мегаломанија хрватских политичких и верских елита које су деловале програмски експанзивно и геноцидно. Несрећни израз у остварењу великохрватских тежњи била је марионетска креатура НДХ у окриљу наци-фашистичког „новог европског поретка“ (1941-1945). Однос према Србима заснивао се на страхомрзној нетрпелјивости која је тежила преверавању - покатоличавању и хрватизовању.³² Покатоличавање у ратним условима се одвијало истовремено са уништавањем српског народа путем планираног геноцида. Уз холокауст или шоу над Јеврејима, парајмос над Ромима, *србоцид* је био злочиначки вид односа хрватских усташа и делова католичког клера према српском народу на простору марионетске НДХ.³³

Изнутра формиран и споља подстрекивани партикуларни видови славофобије, у општем предзнаку русофобије и србофобије, деловали су најдуже и најснажније, а, у драстичним и софистикованим видовима, неумањено делују и данас.³⁴ Ни то се, међутим, није догађало само и увек у негативно обликованом појединачном словенском односу према Русији и Русима, него и мимо односа са њима. Нарочито драстични облици изванруских унутарсловенских фобија прерастали су из контрастних у непојамно антагоне форме. Као негативна енергија оспоравања било каквог политичког заједништва таква врста бруталне етнофобије тежила је савлађивању противника и његовом трајном поништењу као непомирљивог непријатеља.

31 О томе: Јовановић Бојан, *Играње са ништавилом*, глава: „Мале разлике као разлог великих сукоба“, стр. 219-237, Службени гласник, Београд, 2011. Такође: Кеџмановић Душан, *Национални карактер: разм(ј)ере злоупотребе*, глава: „Какви су Срби и Хрвати“, стр. 112-115, *Нова српска политичка мисао*, Београд, 2005.

32 Видети: Жутић Никола, *Срби Римокатолици: такозвани Хрвати*, глава: „Великохрватске идеје и кроатизација Срба и српских земаља“, стр. 61-141, Српска радикална странка, Београд, 2006.

33 О томе: Умељић Владимир, „Ватикан, хрватска римокатоличка хијерахија и србоцид хрватске државе 1941-1945, (NDH)“, стр. 70-90, зборник *Канонизација Алојзија Степинца. Изазови и одговори*, приредили Ања Филимоновна и Владимир Димитријевић, Фонд стратешке културе Бернар, Београд, Стари Бановци, 2016.

34 О томе: Кјеџа Ђулијето, *Rusofobija*, „Rusofobija kao moderno oružje“, str. 87-101, Albatros plus, Beograd, 2016.

Отужни пример негативног колективног осећаја према сродном народу јесте снажно изражена србофобија у делу хрватског народа. Србофобија усташке хрватске политичке елите и усташством задојених делова хрватског народа представља јединствен пример екстремног етнопсихичког и менталитетног стања. Усташка србофобија и антисрбизам довели су до појаве усташког логора смрти Јасеновац и геноцида над српским народом. На жалост, реалност геноцида извршеног над Србима се у одређеним круговима хрватске политике и даље оспорава.³⁵ Унутар словенске славофобичне мреже све друге партикуларне, тј. посебне етнофобије деловале су на мањем демополитичком узорку, са мањом трајношћу и слабијим интензитетом.

7. СЛАВОФОБИЈЕ УНУТАР ПОЈЕДИНИХ СЛОВЕНСКИХ НАРОДА

Према Словенима, спорадично и местимично, нису наклони и ненаклони само други европски и изваневропски народи. Судаћи према мњењу, Словени једни према другима гаје различита позитивна и негативна осећања. Различити географски положаји и културно-историјска својства западнословенских, источнословенских и јужнословенских грана народа упућују на њихову неподударну историјску судбину, разне историјске хоризонте и дивергентне перспективе.

Моћни европски актрактори и интегратори су деловали према тим групама народа са империјалних позиција.

Источни Словени су интегрисани деловањем руског чиниоца без одустајања од замисли свесловенског обједињавања.³⁶ Православна и совјетска Русија, у облику Царства и комунистичке федерације република била је, заправо, једина словенска сила у модерном добу способна на самоодбрану и самоодржање, али и територијално ширење на простори-ма које је одређивала као сфере руских, совјетских и постсо-

35 Видети: Булајић Милан, „Јасеновачки мит“ *Фрање Туђмана. Геноцид над Србима, Јеврејима и Циганима*, глава: „Туђманов „Јасеновачки мит и истина о жртвама Јасеновачког логора“, стр. 45-67, Стручна књига, Београд, 1994.

36 Инспиративан пример свесловенства на историографској, геокултурној и геополитичкој основи пружа Николај Данилевски. Видети његову културну књигу *Русија и Европа*, нарочито глава: „Свесловенски савез“, стр. 310-337, Службени лист СРЈ – Досије, Београд, 1994.

вјетских интереса. Морални и легитимациони основ таквог деловања проналажен је у предводничкој улози руског народа, словенској сродности - славенофилији и панславизму.³⁷ Поред тога и истовремено, изузетна улога руског чиниоца је поткрепљивана православљем, баштином византизма, идејом Трећег Рима,³⁸ као и пролетерским интернационализмом, реалним социјализмом и тзв. братском заједницом источног блока.

Комбиновани фактори словенске победничке легитимације на комунистичкој основи су се по завршетку Другог светског рата очитовали 8. децембра 1946. на Свесловенском конгресу у Београду. Тај конгрес је био трећи по реду, после конгреса одржаних у Прагу 1848. и Москви 1860. године, и разликовао се од претходних по свом званичном државно-партијском карактеру. Београд је као средиште Информби-роа проглашен другом словенском престоницом, а југословенски народи после руског као други по уважавању ратног и револуционарног доприноса.³⁹

Догађаји су средином прошлог века кренули у сасвим другом правцу који се завршио југословенско/совјетским разлазом и сукобом две компартије и два ратна лидера, Стаљина и Тита.

Западнословенска грана је у претходном раздобљу имала нешто другачију судбину. Не толико геополитички снажни католички и протестантски Западни Словени су разним начинима и опсезима улазили у државне саставе централно-

37 Филозоф Жарко Видовић је указао на неопходност суштинског разликовања између панславизма и славјанофилства. „Панславизам је покрет који је подједнако био близак руском царском апсолутизму... као што је био близак Хабзбурзима, аустријском католичком панславизму типа Штросмајера. Славјанофили су православни, панслависти су или католици или равнодушни према верским разликама, чак склони обнови старог словенског паганства“. Видети: Видовић Жарко, *Срби у Југославији и Европи*, глава: „Загонетка Аустро - Руске србифобје“, стр. 217, Светосавска књижевна заједница, Београд, 1994.

38 О томе: Данилевски Николај, *Русија и Европа*, глава: „Источно питање“, тачка „Наследници Рима – Германи, наследници Византије - Словени“, стр. 247, Службени лист СРЈ – Досије, Београд, 1994.

39 На конгресу су поентирана три циља: борба словенских народа за мир и демократију; допринос словенске светској култури, и; организација сарадње словенских народа. Видети: Kohn Hans, *Pan-slavism. Its History and Ideology*, chapter "Pan-Slavism and the World Wars", p. 305, New York: Vintage Books, a division of Random House, 1960.

европских и западноевропских империја, осамосталивши се тек у 19. и 20. веку. Приметну улогу међу западним Словенима имала је католичка Пољска, просторно стешњена између Немачке и Русије. Поред солидарних и филичних словенских осећаја, у фази борбе за бољи положај у немачким царствима међу западним Словенима су се учавала и међусобна ривалства, па и страхомржње.⁴⁰ Посебне верски и црквено интонирани фобије настајале су према појави руског православног чиниоца.⁴¹

Најмања јужнословенска група народа најкасније се ослободила империјалне доминације Аустроугарске и Турске. Јужнословенско тло Балкана а тиме и Јужни Словени били су дубоко подељени границама три историјске, геополитичке и гекултурне формације: а) западноевропске – католичко-протестантске; б) источноевропске и евроазијске – словенске и православне, и; в) исламске – малоазијске и турске. Политичке емоције које су настајале додирима и трењима, те сукобима и ратовима тих формација на подељеном тлу Балкана, у психосоцијалном и психополитичком погледу, формирале су нарочите сензибилитете и менталитете јужнословенских верских група, етноса, народа и нација.⁴²

Унутрашња форма унутарсловенске и унутарнационалне етнофобије је, благо речено вишесмислена, јер је на подвајајући начин упућена на властито етничко и национално биће, што значи на себе. Извесни Руси не воле неке друге Русе;⁴³ једним Чесима нису симпатични други Чеси; неки Хр-

40 Видети: Леонтјев Константин, *Исток, Русија и словенство*, глава: „Православље и католицизам у Пољској“, стр. 69-77, Логос, Београд, 1999.

41 Данилевски је, сходно деветнаестовековним приликама, луцидно писао о европском положају Пољске: „Од свих словенских земаља једино Пољска жива њену благонаклоност јер представља тип и образац како би Европа желела да фазонира и остале Словене ради њиховог потпуног поробљавања, чак и у случају када би им била дата чисто спољашња политичка самосталност, коју су прави Словени увек мање ценили од духовне народно-обичајне самобитности.“ Данилевски Николај, *Русија и Европа*, глава: „Источно питање“, стр. 256, Службени лист СРЈ - Досије, Београд, 1994.

42 Видети: Глушчевић Зоран, „Етнопсихологија у светлости савремених проблема и сазнања о националном менталитету“, стр. 17-29, у *Етнопсихологија данас*, зборник, ДКСГ, Београд, 1991.

43 Видети: Kjeza Đulijeto, *Rusofobija*, glava „Rusofobija Rusa“, str. 133-147, Albatros plus, Beograd, 2016.

вати нису склони другим Хрватима; једној „врсти“ Срба не допада се друга „врста“ Срба, итд.

Али ни тај унутарнационални страх од самог себе, ни та самомржња усмерена према сопственом, међутим, није уједначена и истолика. Страхомрзна унутарнационална фобија садржи, наиме, два нарочита вида, каткад острашћеног и милитантног а покаткад резигнантног, пасивно апатичног, па чак и активног нихилистичког самооспоравања.⁴⁴

8. УНУТАРНАЦИОНАЛНА И МЕЃУНАЦИОНАЛНА СЛАВОФОБИЧНА СТАЊА РАЗДВОЈЕНИХ НАРОДА И НАЦИЈА

Први вид унутарнационалне страхомржње се обликује као једнострано, двострано или вишестрано пасивно и активно фобично стање делова некада јединственог народа, спрам матичног етноса/народа/нације од кога се ти делови тек одвајају, или су се већ државно одвојили. У процесу религијских и политичких издвајања, која су испољавала привидна својства словенске етногенезе, уочавају се два преплетена тока. Ти токови тичу се миленијумски старих религијско-црквених образаца етнонационалних и међудржавних геополитичких подела.

Закаслела етногенеза и нациогенеза у модерном добу је, с једне стране, прожета шизмогенезом, расколним обликовањем, тј. раздвојном тежњом оцеловљења, или бар „ентитетизовања“ отпалих делова словенских племена, етноса, народа, нација. Два су, заправо, историјски драматична раскола. Први се десио раздвајањем источног и западног хришћанства, у коме су се претходно хришћанизовани Словени приклонили православљу и католицизму.

Друге, унутарсловенске деобе догађале су се током вишевековне турске окупације Балкана, када су знати делови словенског, пре свега српског православног живља проверавани и расрбљивани. Словени муслимани потурчавањем нису мењали своје словенско порекло. Исламизовани словенски православни хришћани, углавном, нису десловенизовани али јесу поступно денационализовани, расрбљивани на при-

44 Видети: Јовановић Бојан, *Речник јавашлука*, глава: „Љути националнихилисти“, стр. 129-136. Прометеј, Нови Сад, 2009.

мер. Примањем ислама и протоком времена они су најзад, у прошлом веку престајали да буду Срби муслиманске вере – Србомуслимани - и постајали само Муслимани, Босанци, Бошњаци. На делу је био развој нехришћанског у бити неевропског контраидентитета, израстао из империјалног отоманског традирања једне друге и другачије неевропске религије.

Оцртани унутарсловенски случајеви појединачних унутарнационалних механичких парцелисања до тада јединствених народа дешавали су се редовно на етноконтактним окрајцима и религијским пограничјима словенског света. Управо у осетљивим и сукобним зонама јављале су се шизмогенезе и псеудогенезе словенских партикула. Реч је о усиљеним и насилно изазиваним променама идентитета матичних словенских етноса/народа/нација, чија су верска, политичка, војна и привредна вођства тежила диференцираним и дистантним стањима задојеним славофобним обрасцима: русофобије, полонофобије, србофобије, бугарофобије.⁴⁵

Црква и вера у расколу изазивала су процес шизмогенезе. Држава у разлагању водила је до сецесионих идентитета новонасталих држава. Преверавање у ранијим историјским периодима и у скоријим сукобима тицало се унутархришћанског, покатоличавања хрватизовањем православаца, на пример,⁴⁶ и дехришћанизовања преласком у ислам. У историјским токовима одвијала се промена верско-црквеног и етнонационалног идентитета који је на плану државног обликовања доводио до промена у идентитету државе – раздржављења, одржављења и предржављења - са свим унутрашњим и спољнополитичким, тј. геополитичким консеквенцама.

45 Између Срба и Бугара су историјски запажена обострано фобична стања, бугарофобије и србофобије. Таква стања су, међутим, уочена и између других словенских народа. Видети, на пример: Леонтјев Константин, *Исток, Русија и словенство*, поглавље „Наша љутња на Бугаре“, стр. 5-13, Логос, Београд, 1999.

46 Видети: Жутић Никола, *Срби Римокатолици: такозвани Хрвати*, глава: „Православни и римокатолички Срби“, стр. 25-47, Српска радикална странакa, Београд, 2006. Такође: Јовановић Бојан, *Памћење и самозаборав*, глава: „Хрвати као покатоличени Срби“, стр. 193-204, Орфеус, Нови Сад, 2014.

9. ЈУГОФОБИЈА ИЛИ СРБОФОБИЈА

Уочљива су, дакле, два важна два расколна разлаза: црквено-шизматички и сецесионо-државни, који су у историјском садејству формирали подељене јужнословенске идентитете. Историјска, религијско-црквена и геополитичка матрица *шизмогенетске* и *сецесионе генезе* псеудонација је вазда слична. Периферни и угрожени делови једног народа се споља привлаче и истржу од своје матице према којој, уз одлучујућу спољашњу помоћ и гравитациону заштиту, потом настоје да успоставе отсечне границе и што већу емотивну раздаљину. У таквим настојањима јача до тада невиђена деобна етнопсихика. „Новом народу“ су потребни класични атрибути нације: територија, држава, војска, црква, језик, историја, култура... Практично нема подручја које није подвргнуто фобичном конструисању деобног идентитета.⁴⁷

Као и предјугословенска Србија тако ни Југославија није била псеудодржава, него више од седам деценија јужнословенска, балканска, европска и светска геополитичка реалност. Она је настала незапамћеним ратним напором Србије а твориле су је јужнословенске нације које нису доспеле до већинског осећаја етнонационалног југословенства. И поред спорадичних покушаја, показало се да је тако нешто било практично немогуће.⁴⁸

Југословенство, као и слојевито пројугословенско становиште, било је саморазумљиво југофилно. Живот у сложеној друштвеној и државној заједници указивао је на, макар и привремену, спремност народа да се она прихвати као општи оквир колективне егзистенције. Догађаји су, напослетку, показали да је међунационална и национална благонаклоност према таквој заједници била условна и временски орочена.

47 О томе: Чавошки Коста, *Велеиздаја*, глава: „Затирање српства у Црној Гори“, стр. 242-252, *Catena mundi*, Београд, 2014.

48 О томе, опширније: Pišev Marko, *Politička etnografija i srpska intelektualna elita u vremenu stvaranja Jugoslavije 1914-1919: slučaj Jovana Cvijića*, глава „Jugoslovenski nacionalizam - tri opcije“, поглавље „Prividno etnički neutralno jugoslovenstvo“, стр. 59-74, „Izmišljanje, izumevanje, osmišljavanje tradicije“, стр. 74-82, „Apsorpcija na osnovu jednostavne negacije“, стр. 98-107, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, SGC, Beograd, 2013.

За настанак одиста заједничке мултиетничке, мулти-националне и мултиконфесионалне државе било је потребно трајније међусобно привлачење потенцијално саставних демо-чинилица. Геополитички и демополитички кредит заједништва је у прошлом веку истрошен уз историјски превисоке камате. Показало се да су Срби затечени и збуњени пред потребом јасног националног одређења, нарочито у односу на проблем могућности сапостојања српског народа различитих вера и црквених припадности. Нестанак Србо-католика и Србо-муслимана значајно је умањио бројност српског народа на јужнословенском простору.⁴⁹

Између предводничких елита словенских и јужнословенских народа испољавана је знатна међусобна наклоност, спорадично чак и до стадијума политичких, идеолошких и културних филија, нарочито у историјским раздобљима националних еманципација и стицања политичког субјективности. У освит Великог рата међу Јужним Словенима била су приметна емотивна очекивања од српског чиниоца потенцијалне интеграције. У том времену проналажене су и истицане међусобне етнонационалне сличности као темељ будућег заједничког живота. Југославизам и југословенство су биле изразито југофилне идеологије и политике.

Супротно томе, они који нису желели југословенску заједницу, или су у њу ушли са резервом, из политичке рачунице или са другим етнонационалним замислима, према држави која ју је оличавала гајили су партикуларистичке и сепаратистичке, опште узевши - југофобне осећаје. Југославије у свим познатим историјским облицима су перманентно пратили пројугословенски филични и антијугословенски фобични осећаји у ослонцу на које су формиране супротне, југофобичне идеологије и политичке праксе. Са пуно политичког темперамента жара такве фобичне политике практиковали су бројни хрватски међуратни идеолози, политичари и верски поглавари.⁵⁰

49 О томе: Милосављевић Петар, *Идеја југословенства и српска мисао*, глава: „Срби и мултиконфесионалност“, поглавље „Како је умањен копрус српског народа“, стр. 125-126, Бесједа - Арс либри, Бања Лука, 2007.

50 Видети, на пример: Жутић Никола, *Срби Римокатолици: такозвани Хрвати*, глава: „Србофобија и антијугословенство Стјепана Радића“, стр. 239-286, Српска радикална странка, Београд, 2006.

Србија је у том погледу имала нарочито самодоживљени али и намењени јужнословенски положај и улогу. Претходно осамостаљена и независна Србија је међу Јужним Словенима испољила способност наклоног привлачења у сложenu заједницу. То је била њена интегристичка геополитичка специфичност, како у конструкцији прве сложене државе тако и у каснијим тежњама да се онемогући њена деструкција. Такву способност, из разних историјских разлога, нису поседовали други јужнословенски народи.

Током постојања две, односно три Југославије, континуирано српско интегристичко становиште самеравано је различитим интересима других јужнословенских народа. Као изнуђена реакција на упорно деловање антисрпског, пре свих хрватског блока у првој Југославији, испољавана су национална становишта о потреби разграничења и формирања српске територијално-политичке јединице. Првобитни пројугословенски унитаризам подржаван је јужнословенским карактером српства и слоганом „Јака Србија – јака Југославија“.⁵¹ Реалистичан ослонац таквим државним тежњама налазио се у распространости и величини српског етнонационалног простора, али и у пожртвованом доприносу Срба победи сила Антанте у Првом светском рату.

У сплету политичких односа између народа и република у епохи федералне Југославије деловали су принципи паритета, аликвотности и симетризма. Волунтаристичка примена принципа уједначавања није, међутим, доприносила стварној једнакости република. Идеолошки и политички пројектован приступ по начелу „Слаба Србија – јака Југославија“, огледао у развојном заостајању и губитном уклапању у потребе и прохтеве других република. Положај Србије је био асиметрично лимитиран, у ствари, уставно конституиран као инфериоран.⁵²

51 Видети: „Противсрпски блок“, стр. 117-119, у „Јако српство - јака Југославија“. Избор чланак из „Српског гласа“, органа Српског културног клуба 1939-1940, хрестоматија, приредио Миодраг Јовичић, Научна књига, Београд, 1991.

52 Историчар Веселин Ђуретић је запазио: „Иза нових фикција радила је пропагандна машинерија, све више напуштајући оквире из рата преузетих националних симетрија; на српску штету. Федерални оквири су све више постајали експериментални полигони локалне бирократске самовољности; опет на српску штету. У Србији ситуација никада није излазила испод контроле врховног вође.“ Видети: Разарање српства у XX веку, глава: „Уместо закључка: историјски оквир великог српског раскршћа“, стр. 367, САНУ - Балканолошки институт, Београд, 1992.

У негативно хипертрофираном мњењу јужнословенски сепаратизам је у идеолошком језгру садржавао пасивну и активну фобију спрам југословенског интегрализма у коме је деловао на два основна начина, као *југофобија* и *србофобија*. Скорашње разбираспадно искуство раздржављења и одржављења јужнословенских партикула указује, међутим, на нешто сложеније облике филија и фобија.

Међу јужнословенским сепаратистима србофобија је очитована као југофобија у мери у којој је српски чинилац доживљаван као оличење и заступник југословенског интегрализма. Уколико је Југославија препознавана као Србија, међу јужнословенским сепаратистима и инденпендентистима није било разлике, подједнако су се србо-југофобично супротстављали и борили са Србијом и Југославијом, тачније речено: Југославијом као Србијом и обратно, Србијом као Југославијом. Србофобија и југофобија су се у овој марцијалној фигури деструктивне епохе разбираспада друге и треће Југославије поистовећивале, размењујући манифестне и акционе планове, сходно тренутно потребним србофобним или југофобним интенцијама.

У промењеним геополитичким условима није се хтела „српска Југославија“, нити Југославија са Србијом. Зарад сопствене националне државе није се, у ствари, хтела било каква заједничка вишенационална и међунационална федерација Јужних Словена. Телеологија стварања сопствене националне државе је била фобично бескомпромисна спрам свих осталих алтернатива макар и делимичне политичке заједнице. Истовремено, актери јужнословенског раздвајања испољавали су наклоности и филије према потенцијалним и реалним спољашњим савезницима у постизању својих фаналних наума.

Југославија је, како се показало, била епизодна двадесетовековна геополитичка стварност која је разложена у јужнословенске етнонационалне партикуле. Разлагање се одвијало у страхомрзним приликама прожетим фобијама. Фобије усмерене ка интегритету претходне заједнице биле су емотивни, мотивациони и мобилизаторски покретачи сепаратизма. Југословенске нације су манипулативно агитиране,

претерана осећања довела су до делиријума, спорадично и неконтролисаних, хистеричних стања.⁵³

Ни по завршетку југословенске сецесије на атомизованом геопростору Јужних Словена и нису нестале фрустрације у односу на некадашњу југословенску целину. Сасвим разумљиво, јер је раздвајање југословенских народа у стварности разбираспада било стресно и трауматично, заправо, трагично. Народи су се раздвојили и раселили. Одвојени делови матичног српског народа, политички насилно утегнути у правни корсет националних мањина, у отпалим етноликим сада већ „другонационалним“ деловима су инфериоризовани и дискриминисани, омражени и прогоњени. У балканском делу постмодерне Европе на простору КиМ деловањем Албанаца реинкарнирани су методи оријенталне шикане, комбиновани са срамном традицијом апартхејда.

Најзад, зашто не поновити, отпали и преобраћени делови једног народа теже највећим замисливим разликама, стремићи при том и „безбедној“ психофизичкој раздаљини од државне матице народа од кога су се издвојили. Будући да им недостаје веродостојан темељ етонационалне надградње принуђени су на два подједнако екстремна и кривотворна поступка.

а) Позајмљивање, крађа и прекрађа идентитета. Позајмљује се или присваја оно што је стварно или умишљено потребно а сматра се да изостаје и мањка, или да га уопште нема. Индивидуални и колективни идентитети су разиграни у меревању мањкова и вишкова. У модерним и постмодерним глобализацијским временима идентитетном мешању и присвајању погодновало је релативизовање етонационалних идентитета на полиидентитетној основи. У идеолошком стварању конфузије идентитета чини се као да се сваки социјални ентитет, укључујући и нацију, исказује у више облика.

Општи трендови релативизовања улоге и моћи нација „обогаћени“ су, међутим, иновативним политичким инжењерингом у новонационалном креирању. Супротно трансационалним трендовима денационализације, и у постмодерном добу уочавају се тежње ка конструкцији нација и национализовања класичног предзнака. Такве тежње се скоро никада не

53 Видети: Рашковић Јован, *Луда земља*, глава: „О националном делиријуму“, стр. 139-142, Акваријус, Београд, 1990.

врше у празном и анационалном простору, већ увек у неком конкретном националном амбијенту. Настанак „нових нација“ дешава се у међупросторима и међувременима већ постојећих народа и нација.

Уочљиве су, такође, реалне и потенцијалне нације чије се тежње у конструкцији идентитета испољавају милитантно и агресивно, посесивно и асимилаторски. Културне и политичке елите таквих нација понашају се грабљиво не бирајући начине и средства у намицању мањкавог колективног идентитета који настоје да задобију и потом потврде. Културолог Арџун Ападурај, рецимо, сматра да су *предаторски идентитети* они: „чија друштвена конструкција и мобилизација изискују истребљење других, блиских друштвених категорија, које су дефинисане као претња самој егзистенцији неке групе дефинисане као ‘ми’. Предаторски идентитети појављују се периодично из парова идентитета а понекад из већих скупова идентитета, који имају дугу историју блиских контаката, мешања и узајамног стереотипног приказивања.“⁵⁴

Кријући и негирајући да то чине, клептоидентитетне политичке и културне сепаратистичке псеудоелите таквих „нација у закашњењу“ и „настанку“, присвајају бескрупулозно компоненте до недавно заједничког идентитета матичног народа, тумачећи своје поступке као дуго очекивани „повратак историјским коренима“ које је други, тј. матични народ, наводно, узурпирао. У затурању и „крађи личних докумената“ старог народа и изворне нације, чини се све да се докаже како је отпали део народа битно друкчији, несличан и аутентичан, најстарији. У словенском свету управо су Јужни Словени пружили бројне примере сецесионе и сепаратне псеудогенезе која, на жалост, још увек траје. Као резултат поменутих процеса често се појављује симуловани идентитет.⁵⁵

54 У наставку Ападурај прецизира: „Повремено насиље може, али не мора бити део те историје, међутим изврстан степен контрастне идентификације је увек ту. Један од парова или скупова тих идентитета често постаје предаторски тако што мобилише разумевање себе као угрожене већине... Претварање етноса у модерну нацију често пружа основ за појављивање предаторских идентитета који су склони да захтевају истребљење другог колектива ради сопственог опстанка“. Видети: Apaduraj Arđžun, *Strah od malih brojeva. Ogled o geografiji gneva*, glava: „Predatorski identiteti“, str. 61-62, XX vek, Beograd, 2008.

55 О томе: Ђурић Јелена, *Глобални процеси и преображај идентитета*, глава: „Симулирање сопства“, стр. 201-207, Институт за филозофију и друштвену теорију - Албатрос плус, Београд, 2012.

б) *Национална конверзија*. Други процес је драстичнији и односи се на прелазак делова једног словенског народа у демополитички састав другог словенског народа, путем преверавања и преобраћања. Овога пута се делови једног народа одрођавају и однародођавају напуштањем старог етнонационалног и верског идентитета, и усвајањем новог идентитета неке друге етнички сродне јужнословенске верске групе или нације. Конверзиона или конвертитска динамика одвија се на полиидентитетном етнонационалном пољу у ауторитарним и дубоко конфликтним условима.⁵⁶

У односу на покатоличавање православних Срба које је, по крсташкој и прозелитској форми и балканском простору догађања, имало унутаревропски хришћански карактер,⁵⁷ исламизовање се читовало друкчије. Примање ислама под окупационим притиском није значило само изнуђени пристанак на азијатско дехришћанизовање Европљана, него и конкретно одрођавање и однародођавање, то јест расрбљивање. У том смислу, турско оријентализовање исказивало се као империјално азијатизовање европских Срба, тј. специфични *евроазијатизам* супротан евроазијском свесловенству, тј. панславизму и славенофилији.⁵⁸

Исламофобија и страхомржња према Турцима међу хришћанским православним живљем на Балкану нису ниуколико појава новијег времена већ стари одбрамбени идентитетни рефлекс који је истрајавао вековима и још увек делује. Исламофобични зазор међу Србима резултат је тешког стања у борби за опстанак током вишевековне турске окупације и нема сличности са савременом исламофобијом на Западу.

Српски део јужнословенског Балкана је, уосталом, дуго био простор који је на Западу изазивао провале беса и гнева,

56 Видети: Лакићевић Драган, *Архипелаг Балкан. Политичка ауторитарност и ксенофобија у новим балканским државама*, поглавље „Конвертитство и патријархалност“, стр. 40-47, Институт за европске студије – Центар за решавање сукоба, Београд, 2002.

57 Видети: Драгић Предраг Кијук, *Атлантократија као језуитски идеал*, глава: „Ратоборни екуменизам“, стр. 248-255, Ривел Ко, Београд, 2006.

58 Филозоф и етнолог Владимир Дворниковић је разликовао две сукцесивне епохе оријентализовања Балкана: византијску и азијску. Видети: Дворниковић Владимир, Психа југославенске меланхолије, глава: „Прва епоха оријентализирања: Бизант, стр. 35-37, и „Друга епоха оријентализирања: Азија“, стр. 37-42, Терсит – Сигнатуре, Београд, 1996.

па и војне јаре. Није ли то због одупирања српског и других еманципованих балканских чинилаца да се подреде насилној *геополитичкој конверзији* тог дела старе Европе у нешто друго, рецимо средњеевропски или западноевропски профил староконтиненталне хегемоније!? Спољашњи трансформациони притисци су се на средишњем Балкану прожимали са унутрашњим деобним и преобраћеничким праксама. Дезинтегративним етничким и националним конверзијама даване су спољне подршке и обећања у виду тренутних добитака и боље будућности. У балкански етноинжењеринг, псеудогенезе нација и међунационалне размирице и трвења од почетка су уплетени снажно заинтересовани спољашњи чиниоци из ближег и даљег окружења.

Како год, оба нетолерантна процеса деградације и трансформације идентитета путем денационализовања међу Словенима, и Јужним Словенима поготову, прожета су међусобним етнофобичним осећајима пречесто непремостивих и непомирљивих демополитичких и гекултурних, тј. верских и црквених разлика.

10. ОЖИЉЦИ ТРАНЗИЦИОНИХ ИДЕОЛОГИЈА

Овдашња прошлост озвучена јецајима и јауцима упућује на крајњи опрез, утемељен на сазнању да су несавладане верско-црквене и етно-националне раздаљине и сукобне блискости у ратовима у више наврата исходиле у нељудским убилачким поривима и зверским геноцидним праксама.⁵⁹ Подлога такве страхомржње указивала је на насилну шизмогенезу, сецесиону генезу држава и псеудогенезу нација, подржаване спољашњим подстрекивањем и хушкањем.

У околностима краха комунизма и слома три словенске федерације, у једном часу је изгледало да словенске државне интеграције на Истоку и Југоистоку не подржавају и не воле не само Европљани са Запада Европе, него ни да федерално интегрисани словенски народи не воле сами себе, ни понаособ нити у заједници. У једном часу словенски свет је и сам

59 О томе: Аврамов Смиља, *Геноцид у Југославији у светлости међународног права*, глава: „Методе извођења геноцида“, поглавље „Истребљење Срба“, стр. 341-364, *Политика*, Београд, 1992.

обузет злехудим вирусима славофобије а да није довољно схватио његово порекло опсег и разорно дејство.

Са Србима су ствари стајале знатно друкчије, заправо, супротно набујалим емоцијама и ресентиманима већине јужнословенских народа. Срби су се, наиме, по међунационалној и међурепубличкој инерцији претходних деценија легитимистички и легалистички држали интегралистичког федералног програма. За друге републичке политократије југословенство је било само погодно оруђе и оправдање властите националне политике и државне телеологије. За српску страну пројугословенско становиште је у раздобљу у две Југославије, условно што може да значи и дискутабилно речено, означавало испуњење трансрпског циља сложене државе у југословенском облику, територијално заједничке свим Србима.

У разбираспадном раздобљу друге Југославије (1991-1995-1999) практикована је супротна национална и државна телеологија јужнословенских сепаратиста и српских пројугословенских интегралиста. Пројугословенски интегралисти из Србије и међу Србима су „до последњег даха“ заступали идеју и праксу обзирно лимитираног српског националног јединства, чак и у минималном, двојном облику српско-црногорске федерације. Југословенства као идеологије и политике Србија се одрекла напослетку, у ненадокнадивом закашњењу, тек када је оно на свим другим местима одумрло, а земља притерана у геополитичку зауглину преостале српске државе која је, као крајња последица, обликована у изнуђеној коначници југословенске сецесије. У том часу и после југословенство је доживљавано као темељна заблуда од које се са тешкоћама и са закашњењем ослобађа.⁶⁰

Једно време више се волела велика Југославија које више нема, него умањена Србија које још увек има. У резудуалној југоносталгији осећала се чежња за Југославијом и њеном било каквом реинкарнацијом у Србији. Србија као Југославија, иако више не може да буде Југославија, упорно се привиђала на постјугословенском геополитичком попри-

60 О томе: Рашковић Јован, *Душа и слобода*, глава: „Идентификација српства и југословенства се коначано распада“, стр. 344-349, Славија, Нови Сад, 1995. Такође: Аврамовић Зоран, *Родољупци и родомрсци*. Савремени српски патриотизам и национално дезинтегративна пракса, глава: „Југословенство – један од извора самомржње“, стр. 179-200, Службени гласник, Београд, 2013.

шту, већма и углавном, у Србији. Избледела југоносталгија је, разумљиво, била с оне стране сваке србофилије, оне су се, заправо, идеолошки и културално фобично искључивале.

Чак ни по српско/црногорском раздвајању 2006. године није се догодио повратак на српски национални програм у пуном историјском и политичком капацитету сложених националних интереса. У међувремену је идеолошки наметнуто још неколико прозападних пракси: политекономски *неолиберализам*, унијски *евроинтеграционизам*, регионално *западнобалканство* и гекултурни *сорошизам*. Идеологизоване партократске праксе су на посебне начине исказивале генерално вестернистичко опредељење владајућих коалиционо спрегнутих политичких елита у Србији. Наклоност према Западу у емотизованим видовима, испољавала се као сплет симпатија и филија, али и антипатија и фобија према алтернативним идентитетним праксама.

Под притиском видљиво супротних интереса *постјугословенске антисрпске коалиције*, Србија и Срби на ширем српском етнонационалном простору, и данас се суочавају са знатним ризицима по националну безбедност. Угрожавање националних и државних интереса огледа се у опасностима територијалног цепања, државног умањења и националног раздвајања. Одатле су међу грађанима приметни страхови од губитка слободе, лишавања суверености, разарања територијалног и демографског интегритета и идентитета. Укратко, током транзиције делују стрепње и страхови од наставка конфликтног транзита, то јест продуженог ратног сепарисања српског народа и његовог демополитичког урушавања.⁶¹

Како год, под вишеструким ударима сецесија у разним етапама југословенског разбираспада, изгледало је као да деобама и уситњавањима словенског и јужнословенског државног и етнонационалног простора нема краја. Испољена је недоумица на којој тачки је уопште могуће зауздати дробљење словенског света на европском Истоку и на јужнословенском Балкану?

61 На удару повезаног албанског сепаратизма су словенски православни народи: Срби, Црногорци и Македонци, али и несловенски Грци. Срби су упосебљени али и раздвојени у три државе и ентитета, док је косметски део територије Србије окупран. Македонија је пред реалном опасношћу поделе на два дела. Сепаратизмом је угрожен и део северне Грчке. Историјски као и актуелни албански сепаратизам и иредентизам испуњени су славофобијом и србофобијом.

11. УНУТАРНАЦИОНАЛНА САМОПОРИЦАЊА И САМОМРЖЊА

Унутар неког етноса/народа/нације, поред конструктивних и афирмативних идентитетних процеса, делују и деструктивни процеси самонегирања. Психичко, емотивно и интелектуално стање у коме се субјект не мири са сопственим ликом и оличењем, не уважава властита идентитетна својства, више воли друго и друге од свога и себе, указује на неуравнотежност и поремећај идентитета. Жели се, дакле, нешто друго од онога што уистину јесте. Хоће се, заправо, други идентитет јер онај постојећи, који се оспорава из разних разлога, не одговора субјективираним хтењима друкчијег идентитетног стања.

Одвајањем од стечених идентитетних обележја, постојећи идентитет се развлашћује и потиरे, претварањем субјективног стања у објекат одбацивања и мржње.

Ипак, ма колико изгледало да се негирањем властитог идентитета негира нешто друго и неко други по себи различит, одбацује се и негира, у ствари, сопствени темељ, порекло, наслеђе и еволуција властитог етнонационалног идентитета.⁶² Сецесиони токови у огледалу националног, грађанског, верског и територијалног рата били су нарочито погодно тло за аутофобну критику деловања интегристичког фактора. Једна од форми реалног страха од рата ослањала се на, у том часу, наговештену транзициону идеологију посткомунизма у виду пацифизма. Нарочити интерпретативни приступ огледао се у психопатологизовању карактера насталих сукоба.⁶³

62 Богољуб Шијаковић сматра да стари и напуштени и негирани идентитет смета новом идентитету. „Отуда једно чудно стање сталне потребе да се буде други, да се губи аутохтоност а стиче хетерохтоност, да се на неподношљиву стигму реагује тако што ће се карактеристике туђег идентитета користити као серум за имунолошки одговор на кризу сопственог идентитета: стање слабости које би смо могли назвати хетерофилија.“ Видети: Шијаковић Богољуб, *Критика балканистичког дискурса*. Прилог феноменологији „другости“ Балкана, глава: „Идентитет и хетерофилија“, стр. 33, Јасен, Никшић, 2000.

63 Као пример једностране, заправо аутофобне критике српског становишта током сецесионих сукоба могу да послуже ставови Миклоша Бироа. Видети: *Психологија посткомунизма*, глава: „Ратно лудило“, поглавље „Пропаганда мржње“, стр. 41-43, и „Ксенофобија“, стр. 44-45, Београдски круг, Београд, 1994.

Идентитетна аутонегација, самооспоравање и самопорицање народа и државе воде у низ аутодеструктивних стања: самосумњицење, самооспоравање, самооптуживање, самоокривљавање, самокажњавање,⁶⁴ постиђеност, самоопрезир и самомржњу.⁶⁵ Лабилно стање у коме субјект више не подноси, у ствари, жестоко мрзи полунапуштени идентитет, у име и на рачун неког другог идентитета са којим се можда још увек није сродно, означава етнонационалну аутодеструкцију. Веза између старог и новог идентитета остварује се страхомржњом. Пољуљани субјект на идентитетној средокраћи оптерећен је двоструким страхом: да још увек није престао да буде оно што је био, и да још увек није постао оно што жели да буде. Његов его нише се између осећаја кривице сопственог порекла и страха од неприхваћености, тј. неуспелог признања идентитетне конверзије.⁶⁶

Намицању другог етнонационалног идентитета претходи десубјективизовање претходног идентитета који је, наводно, превазиђен, или никада ни није постојао. Реч је, дабоме, о денационализовању које је у историјском токовима појединих словенских народа стекло конкретна имена: дерусификовање, деполонизовање, десрбизовање или расрбљивање.⁶⁷

Изложени вид унутрашње генералне и партикуларне славофобије је реално и потенцијално још деструктивнији од претходног. Поновимо, реч је о промењеном смеру фобије, страхомрзном самооспоравању, самониподаштавњу и самопорицању. У виду малодушне аутофобије одвија се одрицање од властитог идентитета, његовог историјског порекла, његове садашњости и будућности.⁶⁸

64 Видети: Пражић Александар, *Национално самоубиство*, глава: „Улазница у лавиринт самокажњавања“, стр. 419-459, „Пешић и синови“, Београд, 2009.

65 Видети: Анђелковић Драгомир, *Српски политички нихилизам. Од корупције до деструкције*, глава: „Србија против себе“, стр. 78-86, Уна прес, Београд, 2010.

66 О томе, између осталих, пише: Ломпар Мило, *Дух самопорицања. Прилог критици српске културне политике*, глава: „Комплекс предодређене кривице и страх“, стр. 76-90, Орфеус, Нови Сад, 2011.

67 Видети: Суботић Момчило, *Идентитет и геополитичка стварност Срба*, глава: „Расрбљивање“, поглавље „Историјске поуке“, стр. 121-124, ИПС, Београд, 2012.

68 О томе: Јовановић Бојан, *Памћење и самозаборав*, глава: „Југословенство као српско самопорицање“, стр. 220-222, Орфеус, Нови Сад, 2014.

Страхује се од оног и мрзи оно што припада темељном идентитету сопствене историјске појаве. Сопствени идентитет се нарушава и дели да би у тежњи идентитетне промене најзад био отуђен. Овом врстом аутофобије се одриче идентитетна припадност из привидно личних разлога, док се у стварности напослетку увек учини видљивом снажна спољашња мотивација и интерес. Изнад оних који не желе да буду оно што јесу наднети су они који, исто тако ако не и више, жели промену њиховог колективног идентитета. У одређеним случајевима преобраћеници се поистовећује са онима у које су се преобратили. Своју емоције и интелектуалну енергију преобраћеници потом усмеравају на оправдање идентитетне промене коју - и то се дешава - често ни не признају.⁶⁹

12. САМОРАЗОРНО ОКРЕТАЊЕ СЕБИ

Реч је о аутофобичном менталитету самопотцењивања и самониподаштавања.⁷⁰ Самопроглашеној Другој Србији, рецимо, не одговара Прва или Трећа Србија, заправо било која друга Србија различита од њене сопствене прогресивно друкчије другости. Мисионарски узвишени Срби и не-Срби сматрају, рецимо, да је неопходна оштра разлика између Срба и „Србијанаца“, и ту разлику сматрају толико дубоком да је схватају непревладивом.⁷¹ У самонегирању властитог идентитета фобични осећаји су остиђено усмерени према властитом етничком пореклу и националном идентитету. Уместо негативних осећаја према другом етносу/народу/нацији, истом ако не већом снагом не симпатише се и не воли властити народ, тако што се оличена сопственост издваја и супротставља припадању том народу. Слични негативни осећаји се управљају према друштву, политичкој заједници и држави, религији и цркви, те традицији и култури власти-

69 О томе: Анђелковић Драгомир, *Српски национални мазохизам. Од југословенства до евроатлантизма*, глава: „Професионални србомрсици и синдром Кусинен“, стр. 53-60, Алтера, Београд, 2008.

70 Видети: Аврамовић Зоран, *Родољупци и родомрсици*. Савремени српски патриотизам и национално дезинтегративна пракса, глава: „Менталитетска основа дезинтеграције“, стр. 160-179, Службени гласник, Београд, 2013.

71 О томе: Вучинић Маринко, *Анатомија друге Србије*, глава: „Шеснаест аксиома другосрбијанске политичке коректности“, стр. 5-11, Catena mundi, Београд, 2016.

тог народа. Количина негативне енергије у конверзији идентитета нараста управно сразмерно жељи да се постане неко други. Али другачији и други се не постаје тако лако па на трновитом путу конвертитског одрицања услеђују многе забуне и разочарања.

Иако је пријатељство са променом древна мудрост, ипак није лако брзо се променити и очас постати неко други, раскидно различит од упреденог идентитета у дугој етнонационалној нити. Хтењу освајања разлике указују се многе препреке. Онај који се укрцава у нови идентитет суочава се стварношћу разочарања које често жели да отклони вишком оданости и самодоказивања.⁷²

Несвесним страхом од себе, етнонационалном аутофобијом и подвојеношћу, деструкција идентитета се не прекида већ само мења смер. Аутодеструктивни стадијум самоприцања, као што је речено, није лишен већ је засићен спољашњим релацијама у контекстуалном утемељењу. Иако се у духу либералног индивидуализма гради као да јесте, то ни пошто није строго лични чин слободног избора, нити се у индивидуалној, тј. персоналној идентитетној формули зачиње, траје и завршава.

13. ЗАКЉУЧАК: ЧЕМУ СТРАХ ОД ЕВРОПЕ ДВОДЕЛНОСТИ?

У расправи о филијама и фобијама, као емотивним видовима спољашње и унутрашње политике, неопходно је имати у виду глобални контекст. До некоћ свемоћни трансатлантски Запад као да се заморио глобалном владавином од које, све и да хоће, не може да одустане без знатних штета по властити положај и улогу. У све бројнијим дијагнозама западног посустајања препознате су детерминанте које су деловале током и после тријумфа Запада над некадашњим биполарним ривалом.⁷³ Колико се пута до сада показало да по-

72 Одавно је примећено да вишак лојалности нечовечним режимима у вршењу ратних злочина и геноцида, испољавају управо верски и етнонационални конвертити. Пример за то пружају многи усташки злочинци, преобраћеници по речлом Срби.

73 Смиља Аврамов је запазила: „Када је Запад дошао до врхунца свога развоја, увидело се да тај развој представља канцерозно ткиво, да се стигло до тачке иза које се налазе само разорни процеси. Западу је пропаст СССР-а послужила

беда над главним противником има неисплативу цену. У измењеним глобалним околностима се, такође, потврдила стара истина да је Европа генерички и конститутивно дводелна. Они који у грозничавом заносу хладноратовске победе нису уважавали конститутивну дводелност Европе, актуелно пре-конфигурисање европске моћи доживљавају у шпенглеровском маниру као застрашујући почетак катастрофе Запада.⁷⁴ Њихова устрашеност по судбину Запада извире из уверења да је Европска унија „безалтернативна“ историјска потреба преживљавања Европе у условима глобалног полицентризма.

Европа Уније је обавијена непрозирним облацима кризе. У даљини се чује грмљавина. Постоје мишљења да је Европска унија запала у мамурно стање епохалног губитка моћи – декаденције. Чини се као да тај део институционално сабране Европе многим потезима делује против себе, да је у недостатку визије запао у дезорганизацију и аутодеструкцију. Штавише, чини се као да бројни делови политичких елита унутар ЕУ уживају у конфузном и инфериорном, у много чему угроженом положају. Страхови се множе из разних извора: од могућег изостанка америчке подршке; руских уплива и ширења; неконтролисаног понашања Турске; и, изнад свега, од све већег броја миграната из разорених исламских земаља што се, опет, очитује у фобији да ће Стари континент убрзо променити свој првобитни хришћански карактер. Ово последње очитује се као све раширенија исламофобија. Неки аутори су такву праксу еврократије одредили као *евромазохизам*⁷⁵

да у сублимираној форми рехабилитује свој систем, који је и сам тонуо у кризу.“ Аврамов Смиља, *Постхеројски рат Запада против Југославије*, поглавље „Чињенице и моралне премисе за нови светски поредак“, стр. 107, Иди – Ветерник, Ветерник, 1997.

74 Тако, на пример, један од истакнутих еврократа и атлантиста Јошка Фишер у апокалиптичком тону, указује: „Европа је сувише слаба и подељена да би у стратешком смислу могла да замени САД, а без америчког лидерства Запад не може преживети. Тако да ће западни свет, онаквим каквим га практично сви познајемо, готово сигурно ишчезнути пред нашим очима.“ Фишер Јошка, „Збогом Западе“, дневник Данас, 6. децембар, 2016, стр. 16.

75 Видети: Дел Вал Александар, *Исламизам и Сједињене Државе. Алијанса против Европе*, глава: „Западноевропски мазохизам у служби америчких интереса“, стр. 167-169, Службени лист СРЈ, Београд, 1998.

У ЕУ је завладала структурна криза испољена економским поремећајима, финансијским сломом Грчке, незапамћеним мигрантским приливом, несмиреним сукобима у Украјини, нараслим исламским тероризмом, изласком Велике Британије из чланства ЕУ, првим назнакама промене америчке спољне политике у свету и према Европи Уније, те кризом средишних европских институција.

Унионцентрично уверење у западноевропски примат у Европи подржавано је и подстрекивано фобијама према актерима са другог дела Старог континента. Евроамеричке филије су на Западу контрастриране евроазијском фобијом. Околности су се у међувремену промениле, па се ни опредељујући садржаји европског окцидентализма и евроазијског оријентализма не огледају више и само у антикапиталистичком комунизму, капиталистичком антикомунизму, оствареном степену демократичности и људских права, или садржају и облику либералне идеје, него у супротним интересним склоповима ривалских континенталних геополитика. Зашто се, напослетку, разборито не запитати да ли традиционална, спорадично и вулгарна, вестернистичка фобија према словенском и руском Истоку може да опстане у промењеним односима снага и моћи на Старом континенту данас и у будућности?

Литература

- Аврамов, Смиља, *Постхеројски рат Запада против Југославије*, Иди – Ветерник, Ветерник, 1997.
- Андрић, Иво, *Развој духовног живота у Босни под утицајем турске владавине*, Просвета, Београд, 1997.
- Арадурај, Ардџун, *Страх од малих бројева. Географија гнева, XX век*, Београд, 2008.
- Бакић, Јово, *Идеологије југословенства између српског и хрватског национализма 1918-1941. Социолошко-историјска студија*, Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“, Зрењанин, 2004.
- Бакић, Јово, *Југославија: разарање и њени тумачи*, Службени гласник, Београд, 2011.
- Bilig, Мајкл, *Banalni nacionalizam, XX век*, Београд, 2009.

- Веуме, Von Klaus, *Suvremene političke teorije*, Stvarnost, Zagreb, 1974.
- Булајић, Милан, „Јесеновачки мит“ Фрање Туђмана. *Геноцид над Србима, Јеврејима и Циганима*, Стручна књига, Београд, 1994.
- Видовић, Жарко, *Срби у Југославији и Европи*, Светосавска књижевна заједница, Београд, 1994.
- Биро, Миклош, *Психологија посткомунизма*, Београдски круг, Београд, 1994.
- Вуковић, Слободан, *Како су нас волели. Антисрпска пропаганда и разбијање Југославије*, Стилос, Београд, 2007.
- Valdenfels, Bernhard, *Топографија страног. Студије о феноменологији страног*, Stilos, Novi Sad, 2005.
- Вучинић, Маринко, *Друга Србија. На мртвој стражи политичке коректности*, Службени гласник, Београд, 2012.
- Вучинић, Маринко, *Анатомија друге Србије*, Catena mundi, Београд, 2016.
- Глигоријевић, Бранислав, *Коминтерна и југословенско и српско питање*, Институт за савремену историју, Београд, 1992.
- Глишовић, Љиљана, *Србија у огледалу немачке штампе, 1987-2006.*, Службени гласник, Београд, 2011.
- Данилевски, Николај, *Русија и Европа*, Службени лист СРЈ - Досије, Београд, 1994.
- Дел Вал, Александар, *Исламизам и Сједињене Државе. Алијанса против Европе*, Службени лист СРЈ, Београд, 1998.
- Диклић, Момчило, „Светац“. *Може ли Алојзије Степинац бити светац?* ИЕС, Београд, 2016.
- Dincelbaher, Peter, *Istorija evropskog menatliteta*, Službeni glasnik, Beograd - CID, Pogorica, 2009.
- Dvornik, Fransoa, *Vizantija i rimski primat*, Službeni glasnik, Beograd, 2009.
- Дворниковић, Владимир, *Психа југославенске меланхолије*, Терсит – Сигнатуре, Београд, 1996.
- Драгић, Предраг Кијук, *Атлантократија као језуитски идеал*, Ривел Ко, Београд, 2006.

- Ђуретић, Веселин, *Разарање српства у XX веку*, САНУ – Балканолошки институт, Београд, 1992.
- Ђурић, Јелена, *Глобални процеси и преображај идентитета*, Институт за филозофију и друштвену теорију – Албатрос плус, Београд, 2012.
- Етнопсихологија данас*, зборник, приредио Бојан Јовановић, ДКСГ, Београд, 1991.
- Жутић, Никола, *Срби Римокатолици: такозвани Хрвати*, Српска радикална странака, Београд, 2006.
- Јовановић, Бојан, „Хеуристички изазов етнопсихологије“, *Етнопсихологија данас*, зборник, ДКСГ, Београд, 1991.
- Јовановић, Бојан, *Карактер као судбина. Студије из етнопсихологије*, Народна библиотека „Стефан Провенчани“, Краљево, 2002.
- Јовановић, Бојан, *Речник јавашлука*, Прометеј, Нови Сад, 2009.
- Јовановић, Бојан, *Играње са ништавилем*, Службени гласник, Београд, 2011.
- Јовановић, Бојан, *Памћење и самозаборав*, Орфеус, Нови Сад, 2014.
- Јовановић, Слободан, „Српски национални карактер“, *Карактерологија Срба*, зборник приредио Бојан Јовановић, Научна књига, Београд, 1992.
- Кецмановић Душан, *Национални карактер: разм(ј)ере злоупотребе*, Нова српска политичка мисао, Београд, 2005.
- Кјежа, Ђулијето, *Rusofobija*, Albatros plus, Beograd, 2016.
- Кнежевић, Милош, „Византизам у тумачењу зла“, *Српска Византија*, зборник, ДКСГ, Београд, 1993.
- Кнежевић, Милош, *Европа иза лимеса*, Слободна књига, Београд, 2001.
- Кнежевић, Милош, *Моћ Запада. Нова стара Европа 1*, Мали Немо, Панчево, 2005.
- Кнежевић, Милош, *Србија и Русија. Савремене геоекономске и геополитичке дилеме*, Институт за политичке студије, Београд, 2009.
- Кољанин, Милан, „Слика непријатеља/савезника у Србији 1941-1944.“, *Србија (Југославија) покрети, иде-*

- ологије, пракса, зборник, уредник Момчило Павловић, Београд, 2006.
- Конт, Френсис, *Словени. Настанак и развој словенске цивилизације у Европи*, прва књига, Завод за издавачку делатност „Филип Вишњић“, Београд, 1989.
- Kohn, Hans, *Pan-slavism. Its History and Ideology*, New York: Vintage Books, a division of Random House, 1960.
- Kuljić, Todor, *Prevladavanje prošlosti. Uzroci i pravci promene slike istorije krajem XX veka*, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2002.
- Laš Fr. H. Svensen, *Filozofija zla*, Geopoetika, Beograd, 2006.
- Laš Fr. H. Svensen, *Filozofija straha*, Geopoetika, Beograd, 2008.
- Леонтјев, Константин, *Исток, Русија и словенство*, Логос, Београд, 1999.
- Ломпар, Мило, *Дух самопорицања. Прилог критици српске културне политике*, Орфеус, Нови Сад, 2011.
- Ломпар, Мило, *Повратак српском становишту. Интервјуи*, Catena mundi, Београд, 2013.
- Маројевић, Радмило, „Турци, Бошњаци - или Срби исламске вероисповести“, *О Србима муслиманске вероисповести*, зборник, приредио Момчило Суботић, ИПС, Београд, 2012.
- Милосављевић, Петар, *Идеја југословенства и српска мисао*, Бесједа - Арс либри, Бања Лука, 2007.
- Милосављевић, Петар, „О србима муслиманске вероисповести“, зборник *О Србима муслиманске вероисповести*, приредио Момчило Суботић, ИПС, Београд, 2012.
- Нарочница, Наталија, *Због чега смо се и с ким борили*, Службени гласник, Београд, 2012.
- Nojman V. Iver, *Upotreba drugog. „Istok“ u formiranju evropskog identiteta*, Službeni glasnik - Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Beograd, 2011.
- Norič Džon Džulijus, *Vizantija. Opadanje i propast*, Evro Giunti, Beograd, 2010.
- Оболенски, Димитри, *Византијски комонвелт*, Просвета, Београд, 1991.

- Петровић, Зоран Пироћанац, *Хоћеш ли и даље да будеш Србин? Антологија антисрпства*, Новости, Београд, 2014.
- Pišev Marko, *Politička etnografija i srpska intelektualna elita u vremenu stvaranja Jugoslavije 1914-1919: slučaja Jovana Cvijića*, Univerzitet u Beograd, Filozofski fakultet, SGC, Beograd, 2013.
- Плавшић, Првослав, „Етнопсихолошка анализа политичког понашања“, *Етнопсихологија данас*, зборник, ДКСГ, Београд, 1991.
- Пражић, Александар, *Национално самоубиство*, „Пешић и синови“, Београд, 2009.
- Primakov, Jevgenij, *Svet bez Rusije. Šemu vodi politička kratkovidost?*, Službeni glasnik - Fakultet bezbednosti, Beograd, 2010.
- „Противсрпски блок“, у „*Јако српство - јака Југославија*“. Избор чланак из „Српског гласа“, органа Српског културног клуба 1939-1940, хрестоматија, приредио Миодраг Јовичић, Научна књига, Београд, 1991
- Рашковић, Јован, *Луда земља*, Акваријус, Београд, 1990.
- Рашковић, Јован, *Душа и слобода*, Славија, Нови Сад, 1995.
- Rot Klaus, *Slike u glavama. Ogledi o narodnoj kulturi u jugoistočnoj Evropi, XX vek*, Beograd, 2000.
- Солжењицин Александар, *Руско питање крајем 20. века*, Матица Српска, Нови Сад, Цицерио, Београд, Писмо, Земун, 1995.
- Солжењицин, Александар, *Не живети у лажи*, Двери – Catnena mundi, Београд, 2012.
- Суботић, Момчило, *Идентитет и геополитичка стварност Срба*, ИПС, Београд, 2012.
- Tadić, Ljubomir, *Poltikološki leksikon*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1996.
- Танасковић, Дарко, *Велики повратак Турске. Неосманнизам или исламизам*, Службени гласник, Београд, 2015.
- Требјешанин, Жарко, „Појмови и теорије националног карактера у српској етнологији“, *Етнопсихологија данас*, зборник, ДКСГ, Београд, 1991.

- Умељић, Владимир, „Ватикан, хрватска римокатоличка хијерахија и србоцид хрватске државе 1941-1945, (NDH)“, зборник *Канонизација Алојзија Степинца. Изазови и одговори*, приредили Ања Филимоновна и Владимир Димитријевић, Фонд стратешке културе Бернар, Београд, Стари Бановци, 2016.
- Фишер, Јошка, „Збогом Запад“, дневник *Данас*, 6. децембар, 2016.
- Hiršman, Albert, *Strasti i interesi*, „Filip Višnjić“, Beograd, 1999.
- Čavoški, Kosta, *O neprijatelju*, Prosveta, Beograd, 1989.
- Чавошки, Коста, „Непријатељ“, одредница, *Лексикон политичке културе*, Савремена администрација, Београд, 1993.
- Чавошки, Коста, *Велеиздаја*, Catena mundi, Београд, 2014.
- Шијаковић, Богољуб, *Критика балканистичког дискурса. Прилог феноменологији „другости“ Балкана*, Јасен, Никшић, 2000.
- Šuica, Marko, „Перцепција Osmanskog carstva u Srbiji“, u Jezernik Božidar, *Imaginarni Turčin*, zbornik, XX vek, Beograd, 2010.

Milos Knezevic

THE CONTOURS OF SLAV-PHOBIA (SLAVOPHOBIA) AGE-OLD PREJUDICES ABOUT SLAVS

Resume

If phobic and philial states are incited amongst public opinion based on doctrinairity and propaganda, it is necessary to bear in mind the origin, content and intent of these respective states. To what ever degree they had originated in an experience permeated by historical facts, political phobias and philias are a means of manipulation on behalf of the current interests of existing power structures. The existing political practices and geopolitical goals are ceaselessly supported by fear mongering emotions. Following the lessons from the past, one may conjec-

ture that all the Slav peoples had been, during certain historical periods, either the object of phobic projections or the subjects of phobic sentiments. So far, not a single Slavic people had been the permanent favorite-pet of the Western Europeans, nor were they ever exempted from ethno-phobic practice coming from the Asian East!

As a constituent element of the collective political psyche and mentality, such phobias had been manifesting themselves spatially and temporally in an uneven manner and intensity. In accordance with the specific occasions, some were undergoing a strengthening and others a weakening, some had even attained unexpected proportions, while others were waning away and would disappear temporarily. Under the circumstances of the existence of deteriorating and heightened inter-state and inter-ethnic conflicts and wars, the forms of general and particular Slav-phobias have been gaining in momentum. In the east/west confrontations, occasionally, heightened would be Slav-phobic occurrences in the West, occurrences of strong intensity and of a pathological scale.

The attacked subject/object of belittlement, suspicion and blame among the Slav world would most frequently be those Slav peoples who were offering resistance to Western expansion and invasions. Not all Slavs had been equally belittled as the “primordial enemies of the West”; rather it was mostly those that would not accept Western criteria and the hegemonic practice of subjugation, submissiveness and servility.

In the transition period of post-communism, the most manifested were forms of modernized Russo-phobia and Serbo-phobia. Also discernible, were general and particular forms, as well as internal and external forms of Slav-phobia. Within the internal Slav-phobias, we have differentiated those existing between particular Slavic peoples; those within particular Slavic peoples, and finally, the ultra-nationalist especially destructive phobias in the form of auto-chauvinism, self-contestation/self-refutation and self-hatred.

In the end, the phenomenon and notion of Europe has also been undergoing a wave of questioning and re-examination. Euro-phobia is no longer a “privilege” of disgruntled Europeans from the periphery of that continent. Europhobic emotions have in the recent period started to be directed internally against the

establishment of the European Union (“Europe of the Union”). In the relationships of Europhilia and Europhobia one may even to a greater extent discern the marked differences between Europe in the more general sense, and the European Union, in the narrower sense, as only one part of Europe located in the Western part of the continent. In conclusion, we conjecture that without taking into consideration the emotionalized forms of geo-politics, it would be very difficult to gain an understanding of the prospects of the relationship of the “Europe of the West” and Eurasia, further eastward of its own mutable borders.

Keywords: slavophobia, rusophobia, serbophobia, ethnophilia, ethnophobia

Овај рад је примљен 4. новембра 2016. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 23. децембра 2016. године.